

Victor Neumann - *Conceptualizarea istoriei și limitele paradigmei naționale*

Prof. Galeș Iuliana,
Liceul Teoretic „Dositei Obradovici” Timișoara

Volumul apărut la editura RAO în 2015 cuprinde zece eseuri care tratează temele constante ale activității autorului: iluminismul, modernitatea românească, multiculturalitatea și spațiile multietnice, istoriografia românească. Victor Neumann iese din tiparele istoricului tradițional, preocupat doar de descrierea unor evenimente. El abordează interdisciplinar problemele complexe ale istoriei românești, sincronizând cercetarea istorică autohtonă cu cea din marile universități europene: „Comme quelques autres historiens dont les ouvrages constituent des repères de l’historiographie post-communistes, Neumann rompt avec cette tradition et participe à la relativisation du canon culturel. Ses écrits témoignent de la même volonté de désenclaver une historiographie roumaine encore tentée par l’isolationnisme en la confrontant à d’autres historiographies, en l’ouvrant également vers d’autres territoires des sciences sociales. (...) l’historien de Timișoara a pour terrain de recherche l’aire centre-est-européenne, approchée dans sa diversité culturelle d’une part, et de l’autre, dans une perspective interdisciplinaire.”¹

Ceea ce iese în evidență pe tot parcursul cărții este faptul că autorul este un om al dilemelor, fiecare capitol debutând cu un număr destul de mare de întrebări la care autorul își propune să răspundă. Este mai mult decât o modalitate de structurare a argumentării, este o provocare la reflecție, incitând la noi căutări, la comentarii, la reinterpretări. Victor Neumann vede în istoric un om al interogațiilor: „Istoricul nu este o mașină de înregistrat și reprodus date, nume, cifre. Chiar și atunci când se rezumă să povestească, el descoperă, analizează, problematizează. Trebuie să-i dăm dreptul istoricului de a selecta, a compara, a invoca diferențele și asemănările dintre evenimentele unui timp și ale altui timp, cele venind dintr-un spațiu și cele născute într-altul. Dreptul de a interpreta”² Autorul dezvoltă ideile, asumându-le explicit: „cred”, „părerea mea”, „am dorit să fac” etc. Referințele bibliografice sunt numeroase și vin în sprijinul fiecărei afirmații, dar este la fel de evident că Banatul este mai mult decât un subiect de cercetare, este un subiect de suflet, paginile dedicate acestuia fiind bogate în informații și trădând plăcerea autorului de a vorbi despre subiect.

Demersul științific are în vedere spațiul Europei Centrale și de Est, un spațiu eterogen, greu de încadrat între niște limite ferme și definitive: „În cazul regiunilor Europei Centrale și de Est configurația multiculturală și identitățile hibride continuă să reprezinte o realitate de care nu vor face abstracție nici administrațiile imperiale și nici ideologiile etnonaționale.”³ În această zonă amestecul limbilor și al culturilor s-a accentuat la începutul modernizării, când au avut loc diferite reorganizări administrative, colonizări, mișcări de populație. Așa cum remarcă autorul, populația din zonele de graniță a avut tot timpul sentimentul că „niciodată nu a fost periferică, ci a făcut parte din core-ul Europei.”⁴ În orașele centrale și est-europene s-au construit identități de sine stătătoare prin plurilingvism și convergențe religioase. De aceea viziunea asupra lumii, atitudinea față de diversitate este mult mai deschisă și a fost folosită de diferite autorități politice pentru susținerea propriilor politici. „Moștenirea culturală

¹ Antonela Capelle-Pogăcean – Recenzie la Victor Neumann, *Ideologie și fantasmagorie. Perspective comparative asupra istoriei gândirii politice în Europa Est-Centrală*, în <http://balkanologie.revues.org/1702> Vol. VI, n° 1-2 | décembre 2002;

² Cornel Seracin – *A fi liber înseamnă să gândești cu propria ta minte, Interviu cu profesorul și istoricul Victor Neumann* în ziarul „Timișoara”, 24.01.20014, <http://www.ziarultimișoara.ro>;

³ Victor Neumann – *Conceptualizarea istoriei și limitele paradigmei naționale*, RAO, București, 2015, p 14;

⁴ Idem 3, p 16,

multiplu codată” e parte a identității acestor regiuni. În secolul al XVIII-lea autoritățile austriece lăsau comunitățile să-și cultive particularitățile etnice și religioase, folosindu-se de diferite grupuri pentru consolidarea propriei puteri. Iluminismul, despotismul lămurit, promova un tip de integrare tolerantă a tuturor comunităților în cadrul imperiului. Secolul următor, al XIX-lea, este secolul ridicării națiunilor,, iar romantismul încurajează definirea națiunii prin cultură. Pentru popoarele din estul Europei, este perioada creării miturilor naționale. Scriitorii perioadei construiesc eroi naționali, îngroșând trăsăturile mesianice, accentuând diferențele și exacerbând orgolii naționale. Subiectul despotismului lămurit, respectiv al diferenței dintre viziunea austriacă asupra diferitelor etnii din imperiu și tendința prusacă, maghiară, de a-și crea o națiune culturală, a fost tratat și în volumul *Ideologie și fantasmagorie. Perspective comparative asupra istoriei gândirii politice în Europa Est-Centrală*

Iluminismului îi sunt dedicate trei capitole, dar referirile la acest moment istoric sunt numeroase. Este un subiect de cercetare generos, iar autorul mărturisește: „Cred că noutatea nu exclude limitele, iar mutarea accentului pe ambiguitatea conceptului înlesnește descoperirea conotațiilor universale.”⁵ Preluând interpretarea lui Moses Mendelssohn, termenul *Aufklärung* indică „schimbări în viața socială, efectele industriei și eforturile oamenilor de a îmbunătăți starea socială.” „Cultura se descompune în civilizație și lumini”, omul trebuind să devină „măsură și scop al tuturor aspirațiilor spre care se cer a fi orientate privirile noastre dacă vrem să nu ne pierdem.” „Luminile sunt pentru civilizație ceea ce este în general teoria pentru practică, apoi cunoașterea pentru moralitate, critica pentru virtuozitate.”⁶ O problemă abordată este și aceea a legăturii dintre iluminism și francmasonerie, cu referire la studiul lui Reinhart Koselleck, *Kritik und Krise*. Cele două grupuri, al ilumiiniștilor și al francmasonilor, cuprindeau oameni de origini diferite, uniți de nemulțumirea față de libertatea de decizie politică. Secretul era o parte componentă a vieții masonice, de aceea și astăzi subiectul masoneriei are o aură de magie. Lojile masonice militau pentru libertatea civilă, iar elitele perioadei erau suficient de independente de stat pentru a putea să-și impună voința. În perioada iluministă, francmasonii s-au preocupat de științe, de civism, de modernizarea și reorganizarea socială. În secolul al XVIII-lea iluminarea devine o problemă individuală, fiind legată de stilul de viață propriu, iar spiritul dobândește și un sens secularizant: „Spiritul cuprinde deopotrivă natura și istoria, arta și societatea, recuperând astfel transcendența lui Dumnezeu în cotidianul cel mai frust. Datul natural unic al persoanei, cu viața emoțională și cu raționalitatea sa, poate să se dezvolte prin spirit, participând la realizarea acestuia în lume.” (Koselleck)⁷

În Transilvania au existat personalități precum baronul Samuel de Brukenthal care au creat coridoarele culturale prin care ideile iluministe, ideile de deschidere culturală, au pătruns în principat, dar aceste inițiative au influențat o parte destul de mică a populației. Totuși, politicile imperiului austriac au încurajat educația, au facilitat accesul românilor la școli europene. Despre coridoarele culturale prin care ideile iluministe pătrund în Transilvania și despre diferite personalități care au contribuit la cultura transilvană și bănățeană, Victor Neumann a scris pe larg și în *Tentația lui Homo Europaeus*. Școala Ardeleană va fi gruparea care va scoate în evidență latinitatea, va folosi argumente istorice, etnice și religioase în revendicările sociale, deși tocmai cărturarii aceștia au beneficiat de o educație în spații deschise, multiculturale. Preluată de pașoptiști, ideile Școlii Ardelene vor sta la baza mișcării naționale. În articolul dedicat elitelor se va face această observație că tocmai cei care au profitat de politicile de integrare au fost cei care au introdus conceptul de neam și au accentuat diferențele. Generația pașoptistă și următoarele au fost creatoare de mituri naționale

⁵ Idem 3, p 44.

⁶ Victor Neumann – *Conceptualizarea istoriei și limitele paradigmei naționale*, RAO, București, 2015, p 47;

⁷ Apud Victor Neumann – *Conceptualizarea istoriei și limitele paradigmei naționale*, RAO, București, 2015, p 60;

și, pentru a avea adeziunea maselor, au întărit, prin mijloace accesibile, sentimentul apartenenței la o etnonațiune. Pe parcursul deceniilor următoare, inclusiv în secolul XX, a existat întotdeauna o mișcare puternică, sprijinită și de biserica majoritară, care promova valorile etnice, valorifica diferite momente istorice ca „vârste de aur”, ca momente „exemplare” ale istoriei universale. Elitele s-au folosit de discursuri facile, patriotarde, și pentru a-și păstra privilegiile. În acest sens, autorul consideră că istoria ca disciplină de studiu, respectiv ca informație oferită celor interesați de istorie, trebuie să fie restructurată într-o formă modernă, care să evite exagerările, locurile comune ale oamenilor de cultură din trecut.

În capitolul dedicat învățământului, profesorul Neumann observă că în învățământul românesc există încă modelul de abordare tradițional, cu teme mari care scot în evidență doar participarea glorioasă a etniei majoritare. De multe ori aspectele legate de celelalte etnii sunt desprinse de discursul principal, iar istoria minorităților rămâne o chestiune secundară. Chestiunea a fost abordată și în volumul *Essays on romanian intellectual history*, apărut în 2008.. Autorul pledează pentru un discurs științific corect, complet, care să scoată în evidență complexitatea perioadelor istorice. Istoria conceptuală, studiile interdisciplinare, sunt modalități prin care pot fi depășite structurile învechite și limitate. De altfel, fiecare articol este o pledoarie pentru recunoașterea multiculturalismului spațiului românesc, pentru asumarea identității multiple în toate regiunile României.

Capitolul *Între Bizanțul ortodox și Europa catolică: Banatul și moștenirile culturale multiplu codate* este un fragment din studiul introductiv la *Istoria Banatului*. Este un prilej de trecere în revistă a istoriei bănățene, evidențiind diversitatea culturală, etnică și religioasă a acestei zone „altfel” a României. Sunt prezentate pe scurt principalele idei care au fost dezvoltate de diverși autori în volumul dedicat Banatului. Este un articol dinamic în care se simte dorința autorului de a spune cât mai multe despre o regiune pe care o consideră exemplară, cu aspirații europene.

În concluzie, volumul *Conceptualizarea istoriei și limitele paradigmei naționale* este un volum care sintetizează ideile și temele prezente în lucrările lui Victor Neumann și care provoacă la aprofundarea subiectelor.